

Актуальність міжрелігійного діалогу в сучасній Україні

Людмила Филітович

Стаття присвячена проблемі міжрелігійного діалогу, який у конфліктних ситуаціях соціально-політичного характеру покликаний зняти протистояння ворогуючих сторін. Український досвід порозуміння між різними релігіями, на думку автора, потрібно укріпляти, поширювати не тільки в Україні, але й за її межами.

Ключові слова: конфлікт, міжрелігійний діалог, Всеукраїнська рада церков і релігійних організацій, Парламент релігій світу.

У сучасних конфліктах задіяна велика кількість людей, які презентують різні культури, мови, релігії. Від тих конфліктів потерпають мільйони: і ті, що є причиною і суб'єктом конфлікту, і ті, що є метою і об'єктом агресії. Людство шукає ефективні способи розв'язання протистоянь – і мирні, і немирні. Як показує досвід, найбільш результативним є шлях порозуміння, домовленостей між ворогуючими сторонами. Але й досі до переговорів не часто запрошують релігійні організації, однією з основних місій яких є миротворення.

Участь Церков та їх лідерів у знятті або попередженні соціально-політичних зіткнень не є очевидною для більшості країн сучасного світу. Спроби включення релігійних організацій до спільного обговорення актуальних життєвих проблем сприймаються багатьма як наївні забави диваків. Міжрелігійні рухи, як правило, не підтримуються державами, вони розглядаються як виключно громадські об'єднання. Але, на відміну від політичних партій чи професійних асоціацій, молодіжних чи соціально орієнтованих товариств, міжрелігійні рухи на тлі сьогоденних економічних і соціально-політичних процесів виглядають занадто духовними, невизначеними, організаційно розмитими. Вони не стали структурним елементом соціуму, у якому народжені й функціонують.

Це пояснюється цілим рядом причин, не останнє місце серед яких займає незначна активність і повільне усвідомлення необхідності таких самоврядних структур самими віруючими та лідерами релігійних організацій. Все ще домінантною є думка про якісь сталі релігійні кордони, канонічні території, про пануючі релігії, яким не потрібне міжрелігійне спілкування. Відчуття того, що середовище, у якому вони живуть, є нібито винятково монорелігійним, притаманне багатьом народам, релігіям, державам. Навіть для таких історично релігійногомогенних країн, як Франція, Німеччина, Іспанія та ін., присутність інорелігій (іслам, православ'я, буддизм тощо) постає певним викликом, на який традиційні культури все ще не знайшли адекватної відповіді.

Через тотальну матеріалізацію та прагматизацію всіх форм життєдіяльності сучасної людини релігія все ще не визнана повноправним актором конфліктної дії-реальності, у якій вона може зіграти стримуючу роль у справі призупинення і нерозповсюдження конфлікту. Окремі спроби були, деякі з них навіть успішні. Наприклад, солідарність релігійних організацій під час Майдану (2013-2014) показала, що суспільство піддається впливу, що влада та політична опозиція дослухається до релігійних лідерів. Конструктивно діяла і Всеукраїнська рада церков та релігійних організацій, хоча в цілому роль міжрелігійних об'єднань все ще незначна. Але прагнення ввести міжрелігійний діалог як один із способів соціальної інтеграції, консолідації зусиль віруючих та їх об'єднань у наданні суспільству гуманного характеру, у поверненні духовних основ у відношення між людьми, народами, країнами знаходить підтримку в багатьох політичних, релігійних, державних і культурних лідерів. Деякі з них розглядають міжрелігійний діалог як єдиний ефективний спосіб розв'язання локальних та міжнародних проблем і конфліктів, інші – як тільки духовну основу для реального переговорного процесу з безлічі глобальних питань. Хтось вважає, що діалог релігій – це зайва ланка в міжнародній політиці, оскільки до голосу віруючих рідко прислуховуються ті, від кого залежить прийняття відповідальних рішень.

Але окремі найбільш прозорливі політики та релігійні лідери усвідомлюють колосальну внутрішню потенцію міжрелігійного діалогу, оскільки майбутнє світу, як би комусь не подобався цей процес і не хотілося його призупинити, внаслідок глобалізації останнього, прямує до полі-, навіть мультізації, до багатоманіття, різнобарв'я, гетеро-

генності. Єдина можливість бути почутим – це вислухати іншого, що можливо лише через діалог.

Діалог, якщо звернутися до первісного значення цього слова, означає бесіду, розмову, інформування іншого про себе, свої погляди, цілі тощо. Діалог – це не дебати, не суперечки, не заперечення, не переконання в чужій неправоті. Основне в діалозі – вміння слухати і здатність почути, щоб зрозуміти, але не обов'язково прийняти позицію іншого. Серед відомих різновидів діалогу – міжетнічного, міждержавного та багатьох інших нерелігійного характеру, тобто секулярних – міжрелігійний діалог вирізняється своєю унікальністю, а саме: всі інші учасники шукають те, що їх об'єднує (мета, кінцевий результат, взаємний інтерес тощо), а віруючі вже мають це об'єднуюче ядро – віру в Бога.

Історія міжрелігійного діалогу наповнена різноманітними сторінками взаємин віруючих різних віросповідань: від глухого мовчазного непомічання, ворожого протистояння до дуже рідких випадків підтримки та порозуміння. На пам'ять приходять конкретні приклади, зокрема відомий факт зусиль римської влади щодо зняття напруги між християнами і нехристиянами в IV ст. Саме Міланський едикт 313 року, визнавши права християн на сповідання своєї віри в Бога, створив своєрідний правовий прецедент для міжрелігійного діалогу. Але останній можливий у багаторелігійній країні. Відомо, що більшість середньовічних європейських держав поставали як моноконфесійні країни, у яких не передбачало ніяких міжрелігійних дискусій. Вони актуалізуються і стають реальністю з поділом уже існуючої або появою нової релігії. Спілкування між релігіями існувало завжди, тільки раніше, коли були більш-менш визначені кордони релігій, міграція населення, а, отже, і релігійних традицій, воно не знало такої інтенсивності. Це спілкування носило природний характер і виникало через природну необхідність. У середньовіччі релігії спілкувалися між собою не завжди мирно, особливо в епоху релігійних воєн. До XIX століття потреба в міжрелігійному діалозі не усвідомлювалася як умова для збереження людської культури від кризи та знищення.

Тільки з індустріалізацією суспільства, його глобалізацією постала необхідність не лише усвідомити, а й практично реалізувати діалогічний формат спілкування віруючих різних релігій. Першими до такого усвідомлення підійшли країни, де релігійне багатоманіття лежало в основі формування цих держав. Це або новотвори, що виникають за

імміграційним принципом, або імперії, які прагнули утримати стабільність величезних за площею і різношерстих в етно-соціальному плані країн, хоча толерантність та спрямованість на діалог останніх були обмеженими і часто політично спрямованими.

Але необхідність спілкування між релігіями – безпосереднє чи опосередковане – існувала завжди. Це – важлива умова будь-якого релігієгенезу, оскільки розвиток старої або поява якоїсь нової релігії, як правило, є наслідком взаємодії, зіткнення, знайомства, обміну різноманітних догматичних, богословських, культових систем. Відомо, що християнство, наприклад, виникає в лоні іудаїзму, але при цьому зазнає впливу й деяких інших релігійних традицій, що сикхізм є синтезом індуїзму та ісламу. Але зрозуміло, що всі ці впливи й синтези можливі внаслідок спілкування реальних носіїв певних релігійних поглядів, особливо в ті далекі часи, коли знання про якусь релігію передавалися в усній формі, у формі розповіді та слухання.

Отже, міжрелігійний діалог триває вже давно, але протікає він нерівномірно, у різноманітних формах, з різною інтенсивністю, формулюючи відмінні цілі (від дуже конкретних до вічних і глобальних, скажімо, щодо почергового богослужіння в храмі до миротворення як загальнолюдської мети, від боротьби проти дискримінації, переслідувань, прозелітизму до спільного розв'язання міжрелігійних конфліктів, особливо якщо релігія є джерелом такого конфлікту або диференціює суспільство за релігійним принципом), запрошуючи різних учасників, які діалогізують у різних форматах – двосторонні, багатосторонні, лідери і звичайні люди, друзі й однодумці, опоненти і навіть вороги.

Діалог відбувається як на міжнародному, так і локальних рівнях. Учасниками діалогу виступають основні релігії (християнство, іудаїзм, буддизм, іслам, індуїзм та ін.), що представлені своїми лідерами (патріархи, папи, лами, рабини, свамі) або їхніми повноважними заступниками. Найбільш ефективним можна вважати діалог між християнством і східними релігіями, між християнством та іудаїзмом, християнством і буддизмом. Зростає необхідність діалогу між християнами і мусульманами, мусульманами та іудеями.

Міжрелігійний діалог має працювати в трьох сферах: 1) практичній, де співпрацюють різні релігії, щоб допомогти людству практично; 2) у глибоких духовних вимірах, коли учасники діалогу прагнуть побачити релігію із середини; 3) когнітивній, коли всі шукають розуміння

істини. Діалог має сприяти змінам у свідомості, серці і через руки. На думку теоретиків міжрелігійного діалогу, останній прямо не спрямований на якісь спільні соціальні чи політичні акції, але сам цей діалог у результаті спілкування віруючих різних релігій може сприяти змінам у соціально-політичній сфері.

Нова форма діалогу – створення міжрелігійних, міжконфесійних рад, товариств, асоціацій, рухів. Глобалізаційні процеси призвели до виникнення цілої міжнародної міжрелігійної сітки таких організацій. Найбільш впливовими є Рада Парламенту світових релігій (*CPWR – Council for the Parliament of the World's Religions, USA*), Міжнародна Асоціація за релігійну свободу (*IARF – International Association for Religious Freedom, UK*), Міжнародний міжрелігійний центр (*IIC – International Interfaith Center, UK*), Тисячолітній Світовий Саміт миру релігійних і духовних лідерів (*MPS – The Millenium World Peace Summit of Religious and Spiritual Leaders, USA*), Ініціатива об'єднаних релігій (*URI – United Religions Initiative*), Світова конференція релігії і миру (*World Conference on Religion and Peace*), Світовий конгрес релігій (*WCF – World Congress of Faith*), Розвиток діалогу релігій світу (*WFDD – World Faith Development Dialogue*), Світова спілка міжрелігійних рад (*WFIRC – World Fellowship of Inter-religious Councils*) та інші.

Особливо активна в налагодженні міжрелігійного спілкування Римо-католицька церква. Щорічні зустрічі з Ассізі (Італія), зініційовані Папою Іваном Павлом II, збирали представників найпоширеніших релігій світу. За ініціативи протестантських церков і при підтримці православних патріархів створена Всесвітня Рада церков, що відстоює екуменічні цінності.

Для налагодження міжцерковного порозуміння в Україні створена Всеукраїнська Рада Церков, засновані Українська Асоціація релігійної свободи та Центр релігійної інформації і свободи. Це РІС не тільки сам організовує зустрічі українських релігійних лідерів в Україні, але й ініціює їх присутність у міжнародних заходах. Так, Україна прагне бути активною і представницькою в різних міжнародних заходах, зокрема в Міжнародному Парламенті релігій світу, який відбудеться 15-19 жовтня 2015 року в США. Будучи учасником Іспанського Парламенту релігій світу, що проходив 7-13 липня 2004 року в Барселоні, на який зібралось тисячі віруючих з усіх континентів, Україна очікує на плідні знайомства, на успішну презентацію своєї

релігійної традиції. Вписавшись у мозаїчну картину сучасних культур, Україна може достойно представити історію та сучасний стан релігійної ситуації, оскільки має і внутрішній досвід міжконфесійного діалогу, і зовнішні здобутки.

Процес входження України до Євросоюзу актуалізує проблему її присутності й місця у світовому духовному домі, який спільно будуватиметься різними народами, державами, релігіями. Діалог, як один із універсальних засобів формування соціального миру та стабільності, покликаний сприяти консолідації різних народів і культур, солідаризації всього суспільства. Важлива роль у подоланні сучасних міжнародних конфліктів належить релігійним організаціям, церковним лідерам. Це усвідомлюють не тільки віруючі, а й державні діячі, представники культури, освіти, політики, журналісти та ін.

Для України як держави, яка прагне до ЄС, міжрелігійний діалог має стати одним із пріоритетів державно-церковної політики. Серед багатьох проблем, які виникають у процесі взаємодії держави й Церкви, є такі, які можуть здатися не життєво необхідними. Держава має забезпечити право на свободу совісті та релігій, діяльності віруючої людини та релігійної громади. Зв'язок, як правило, між державою і конкретною особою чи церквою не передбачає включення до цієї системи відносин міжрелігійні чи міжцерковні взаємини. Чи є вони об'єктом державного інтересу, а відповідно й державно-церковної політики? Чи зацікавлені самі церкви та їхні парафіяни у мирі й спокої в релігійній сфері?

Міжрелігійний діалог – це база для створення єдиного світу, який не може бути збудований на основі постійного змагання і поляризації світу між впливовими політичними гравцями. Релігійні організації, які своєю віросповідністю і релігійною діяльністю базують на визнанні реальності Бога, мають принести людям через міжрелігійний діалог відчуття єдності, очікування миру й злагоди, бажання творити світ без війни та протистоянь.